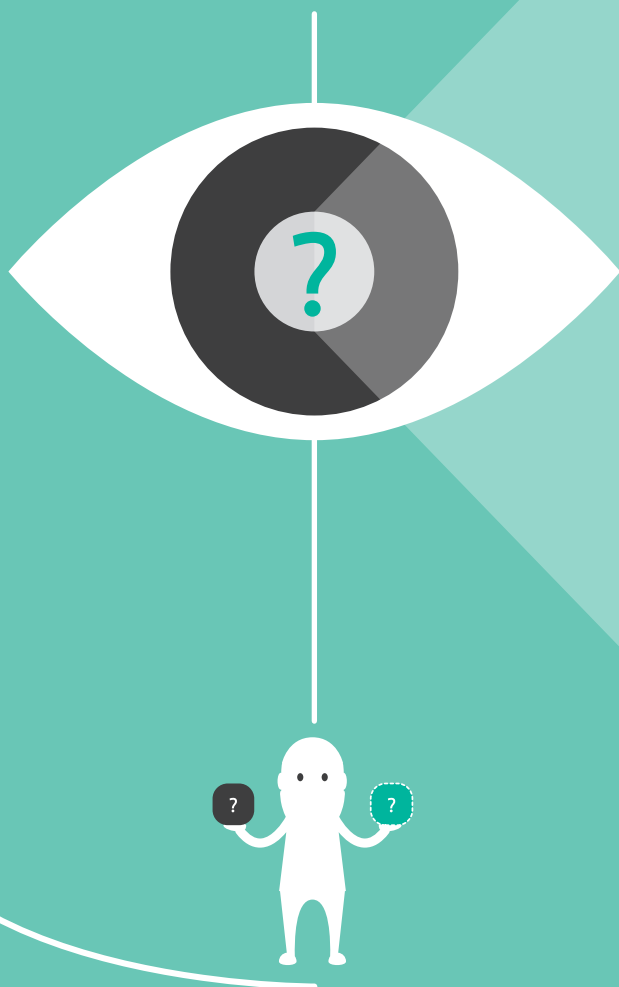
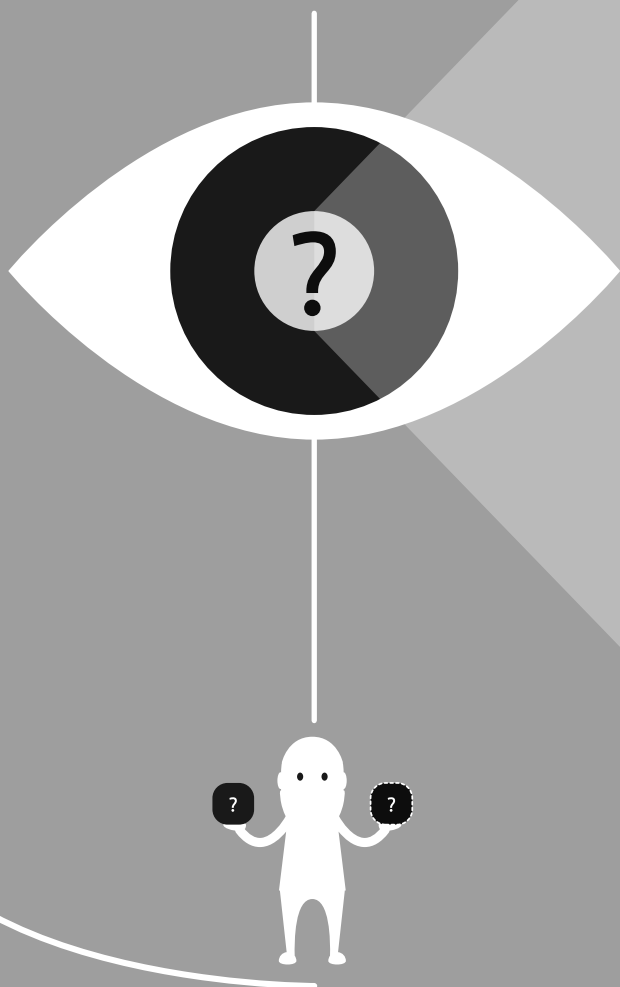

ปรัชญาทั่วไป

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

ปรัชญาทั่วไป

ปรัชญาทั่วไป

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

 สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2562

290.-

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

ปรัชญาทั่วไป/โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

1. ปรัชญาตะวันตก.

180

ISBN 978-974-03-3581-8

สพจ. 2121/3

asskunคำวิชาการสู่สังคม

Knowledge to All

www.cupress.chula.ac.th

ลิขสิทธิ์ของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม พ.ศ. 2560

พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 1,000 เล่ม พ.ศ. 2561

พิมพ์ครั้งที่ 3 จำนวน 1,000 เล่ม พ.ศ. 2562

ผู้จัดจำหน่าย ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

สาขา ศาลาพระเกี้ยว โทร. 0-2218-7000-3 โทรสาร 0-2255-4441

สยามสแควร์ โทร. 0-2218-9881-2 โทรสาร 0-2254-9495

ม.นเรศวร จ.พิษณุโลก โทร. 0-5526-0162-4 โทรสาร 0-5526-0165

ม.เทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา โทร. 0-4421-6131-4 โทรสาร 0-4421-6135

ม.บูรพา จ.ชลบุรี โทร. 0-3839-4855-9 โทรสาร 0-3839-3239

โรงเรียนนายร้อย จปร. จ.นครนายก โทร. 0-3739-3023 โทรสาร 0-3739-3023

ม.พะเยา จ.พะเยา โทร. 0-5446-6799-800 โทรสาร 0-5446-6798

จัตุรัสจามจุรี (CHAMCHURI SQUARE) ชั้น 4 โทร. 0-2160-5301-2 โทรสาร 0-2160-5304

หัวหมาก โทร. 0-2374-1378 โทรสาร 0-2374-1377

ม.เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จ.นครราชสีมา โทร. 0-4492-2662-3 โทรสาร 0-4492-2664

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com>

และเครือข่าย

ร้านค้า หนังสือเข้าชั้นเรียน ติดต่อแผนกขายส่ง สาขาหัวหมาก โทร. 0-2374-1375-6 โทรสาร 0-2374-1375

กองบรรณาธิการ : ทัศนีย์ ผิวขำ

พิสูจน์อักษร : ปุณณิสา บุญเปี่ยม

ออกแบบปกและรูปเล่ม : พีรัช ชรานุรักษ์

พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [CUB6210-005] โทร. 0-2218-3562-3 โทรสาร 0-2218-3547

www.cupress.chula.ac.th

คำนำ

หนังสือเล่มนี้มุ่งให้ความรู้พื้นฐานของวิชาปรัชญาตะวันตกแก่ผู้ที่ไม่เคยเรียนปรัชญามาก่อน โดยเน้นหนักที่เนื้อหาตามที่นักปรัชญาในปัจจุบันกำลังสนใจศึกษากันอยู่ และยังตั้งใจให้เป็นตำราของรายวิชาปรัชญาทั่วไปสำหรับนิสิตคณะอักษรศาสตร์ที่ลงเรียนวิชานี้ เนื่องจากหลักสูตรของภาควิชาปรัชญากำหนดให้เนื้อหาของวิชาปรัชญาทั่วไปเป็นเรื่องของปรัชญาตะวันตกเท่านั้น เราเลยไม่มีเวลาพูดถึงปรัชญาของจีน อินเดีย และพุทธปรัชญา ซึ่งหากจะพูดถึงเรื่องเหล่านี้ก็คงต้องเป็นหนังสืออีกสองเล่มเป็นอย่างน้อย อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ก็ได้เขียนเพื่อให้คนทั่วไปได้ประโยชน์ด้วย ผมตั้งใจให้เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ครอบคลุมประเด็นสำคัญ ๆ ทั้งหมดของปรัชญาตะวันตก รวมทั้งอภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ วัตถุประสงค์หลัก ๆ ก็คือให้นิสิตและผู้อ่านทั่วไปมีความรู้พื้นฐานของวิชาปรัชญา เพื่อให้อ่านและติดตามการสนทนาของนักปรัชญาตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือและบทความวิชาการได้นอกจากนั้นยังหวังที่จะจุดประกายความคิดของผู้อ่าน เพื่อให้ผู้อ่านได้หันมาถกคิดถึงปัญหาต่าง ๆ และสนใจคิดหาคำตอบด้วยตัวเอง ข้อดีของวิชาปรัชญาก็คือว่า คำตอบไม่มีความตายตัว ซึ่งทำให้การแสวงหาทำได้ไม่รู้จบ แต่อย่างไรก็ตาม การที่หาได้ไม่รู้จบ

ก็ไม่ได้หมายความว่า ปรัชญาเป็นเพียงการคิดไปเรื่อยเปื่อยไร้สาระเท่านั้น แต่การคิดเช่นนี้เป็นกิจกรรมสำคัญยิ่งของมนุษย์ และคำตอบที่ได้แม้ว่าจะไม่ตายตัวสมบูรณ์ แต่ก็ได้ใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มาตลอด ดังได้เห็นมาแล้วในประวัติศาสตร์

หนังสือเล่มนี้จึงใช้ได้ทั้งเป็นตำราในห้องเรียน และเป็นแหล่งอ้างอิงความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สนใจที่อยากจะค้นคว้าด้วยตัวเองต่อไปด้วย ในแต่ละบทผมจึงใส่หัวข้อหนังสืออ่านเพิ่มเติมสำหรับค้นคว้าต่อไป และคำถามท้ายบทสำหรับผู้สอนจะใช้เป็นจุดตั้งต้นในการอภิปรายในชั้นเรียน หรือผู้อ่านทั่วไปก็อาจจะคิดแสวงหาคำตอบจากคำถามเหล่านี้ด้วยตัวเองก็ได้

หนังสือ “ปรัชญาทั่วไป” เคยมีตีพิมพ์มาแล้วหลายฉบับโดยนักเขียนหลายท่าน หนังสือปรัชญาทั่วไปที่เป็นที่รู้จักและยอมรับกันอย่างกว้างขวางได้แก่หนังสือของศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ ผมเองก็ได้เริ่มเรียนวิชาปรัชญาในมหาวิทยาลัยจากหนังสือเล่มนี้ แต่อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของปรัชญาได้เปลี่ยนไปพอสมควรหลังจากที่อาจารย์วิทย์ได้เขียนเล่มนั้น และหนังสือเล่มนั้นก็ได้พูดถึงเนื้อหาต่าง ๆ ในวิชาปรัชญาอย่างย่นย่อมากกว่าในเล่มนี้ ซึ่งผมได้พยายามขยายเนื้อหาออกเพื่อให้เห็นที่สนใจปรัชญาจริง ๆ ได้มีพื้นความรู้ที่เพียงพอในการศึกษาต่อไป

ในการศึกษาปรัชญานั้นมีแนวทางใหญ่ ๆ 2 แนว คือ แนวที่เน้นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ กับแนวที่เน้นเรื่องตัวปัญหาปรัชญา หนังสือที่มีชื่อเสียงในแนวแรกก็มีเช่น *โลกของโซฟี* ของโยสไตน์ กอร์ดอร์ ซึ่งเล่าเรื่องของปรัชญาตะวันตกตั้งแต่มกรีกมาจนถึงปัจจุบัน ผ่านทางรูปแบบของนวนิยาย นอกจากนี้ก็มี *ประวัติปรัชญาตะวันตก* ของเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ ข้อดีของการมองแบบเชิงประวัติก็คือผู้อ่านได้เห็นพัฒนาการของความคิดของโลกตะวันตก เรียงกันมาตามลำดับเวลา ทำให้มองเห็นว่านักปรัชญาคนไหนอยู่บทยใดในประวัติศาสตร์ แต่การมองแบบนี้ก็ทำให้ผู้อ่านมองเห็นปัญหาของปรัชญาเองไม่ชัดเจนเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบ่งประเด็นปัญหาปรัชญาออกเป็น 4 ส่วนใหญ่ ๆ ตามประเพณี ได้แก่ อภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ กับปรัชญาสังคม/การเมือง และสุนทรียศาสตร์ ดังได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว ด้วยเหตุนี้หนังสือเล่มนี้จึงนำเสนอเนื้อหาของปรัชญาในรูปแบบที่ 2 จริยศาสตร์กับปรัชญาสังคม/การเมือง คือการใช้ประเด็นปัญหาเป็นหลัก จึงเห็นได้ว่าหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ซึ่งครอบคลุมการศึกษาวิจัยของนักปรัชญาในปัจจุบันในกระแสหลักไว้ทั้งหมด การทำเช่นนี้จะช่วยให้ผู้อ่านมีความพร้อมมากกว่า ในการศึกษาวิชาปรัชญาในระดับสูงขึ้นไป

ในหนังสือเล่มนี้ผมได้เพิ่มหัวข้อ “หนังสืออ่านเพิ่มเติม” ในท้ายแต่ละบท เพื่อให้ผู้เรียนรู้ว่าจะไปอ่านหนังสือเพิ่มเติมที่ไหนได้บ้างอีก เป็นการช่วยเหลือการเรียนรู้เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หนังสือภาษาไทยทางด้านปรัชญายังมีอยู่น้อยมาก ผมก็ได้พยายามหาหนังสือที่มีคุณภาพเพียงพอมาแนะนำในนี้ ผมทราบว่าผู้เรียนที่เป็นคนไทยโดยทั่วไป มักมีความรู้ภาษาอังกฤษไม่เพียงพอ แต่สภาพความเป็นจริงก็คือว่า หนังสือปรัชญาที่เป็นภาษาไทยที่มีคุณภาพจริง ๆ มีน้อยมาก ที่พอจะมี ก็เป็นงานวิจัยในรูปของวิทยานิพนธ์อยู่ตามสถานศึกษาต่าง ๆ แต่การเข้าถึงวิทยานิพนธ์เหล่านี้ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายเท่าใดนัก คนทั่วไปที่ไม่ได้ทำงานในสถาบันการศึกษาก็เข้าถึงได้ยากด้วยเหตุนี้ ผมจึงได้ให้หนังสือภาษาอังกฤษที่เป็นที่ยอมรับการในวงการว่ามีคุณภาพดี และอ่านไม่ยากเกินไปในหัวข้อนี้ หนังสือเหล่านี้เกือบทั้งหมดมีอยู่ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้อ่านที่สนใจจริง ๆ ก็สามารถสั่งซื้อหนังสือที่ตนเองสนใจ เพื่ออ่านต่อไปได้

ท้ายนี้ผมหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาและผู้สนใจปรัชญาทั่วไปตามสมควร

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
กรกฎาคม 2562

สารบัญ

คำนำ
สารบัญ

ส่วนที่ 1 : โลก ธรรมชาติ พระเจ้า

บทที่ 1 : แก่นสารสาระกับสารัตถะ	3
ทาลีสกับนักปรัชญาธรรมชาติ	3
เพลโตกับโสกราตีส	7
อาริสโตเติลกับสารัตถะ	12
ธรรมชาติของแก่นสารสาระกับสารัตถะ	16
ธรรมชาติของแก่นสารสาระกับสารัตถะ	18
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	21
บทที่ 2 : พระเจ้า	25
การอ้างเหตุผลจากศรัทธา	26
การอ้างเหตุผลจากความสลับซับซ้อน	28
การอ้างเหตุผลจากการออกแบบ	29

การอ้างเหตุผลจากการปรับละเอียด	31
การอ้างเหตุผลจากสาเหตุแรก	32
การอ้างเหตุผลจากธรรมชาติของพระเจ้าล้วน ๆ	34
ปัญหาเรื่องความชั่วร้าย	36
การพนันของปาสกัล	39
“ก้าวกระโดดแห่งศรัทธา” : การปฏิเสธเหตุผลเกี่ยวกับพระเจ้า	40
“พระเจ้าตายแล้ว”	43
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	46
บทที่ 3 : จิตกับกาย	49
ทวินิยม	52
เอกนิยม	56
กายภาพนิยม	60
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	73
บทที่ 4 : เจตจำนงเสรี	77
ทรรศนะต่าง ๆ เกี่ยวกับปัญหาเจตจำนงเสรี	79
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	89

ส่วนที่ 2 : ความรู้ ความจริง

บทที่ 5 : ความจริงกับความฝัน	93
การครุ่นคำนึง	95
การสงสัยสากลกับวิมตินิยมทั่วไป	100
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	106
บทที่ 6 : การรับรู้โลก	109
สำนึกนิยมทางตรง	110
สำนึกนิยมทางอ้อม	112
ทฤษฎีกริยาวิเศษณ์	115
คุณสมบัติปฐมภูมิกับทุติยภูมิ	117
จิตนิยม	119

ปรากฏการณ์นิยม	122
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	123
บทที่ 7 : ความคิดกับโลกภายนอก	125
ประสบการณ์นิยมกับเหตุผลนิยม	127
ความรู้ก่อนประสบการณ์กับหลังประสบการณ์	129
ทฤษฎีของฮิวม์	133
การตอบโต้ฮิวม์ของคานท์	138
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	143
บทที่ 8 : วิธีการได้มาซึ่งความรู้	147
การอ้างเหตุผลอุปนัยกับนิรนัย	147
การอนุมานสู่คำอธิบายที่ดีที่สุด	151
การบอกเล่าของประจักษ์พยาน	154
วิธีการทางวิทยาศาสตร์	160
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	164

ส่วนที่ 3 : ความดี ความเลว การปกครอง พลเมือง

บทที่ 9 : การทำตามหน้าที่	167
เจตนาดี	171
หน้าที่กับการเคารพกฎจริยธรรม	173
คำสั่งแบบมีเงื่อนไขกับคำสั่งแบบไม่มีเงื่อนไข	174
วิพากษ์ทฤษฎีของคานท์	181
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	185
บทที่ 10 : ประโยชน์นิยม	187
ประโยชน์นิยมแบบต่าง ๆ	191
แรงจูงใจ เจตนา กับการกระทำ	196
ประโยชน์นิยมกับจริยธรรมเกี่ยวกับสัตว์	197
วิจารณ์ประโยชน์นิยม	199
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	204

บทที่ 11 : จริยศาสตร์คุณธรรม	207
การเป็นคนดี	208
การปฏิเสธทฤษฎีและการไม่ยอมรับกฎจริยศาสตร์ตายตัว	211
วิจารณ์จริยศาสตร์คุณธรรม	213
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	219

ส่วนที่ 4 : ชุมชน สังคม การเมือง

บทที่ 12 : ประชาธิปไตย	223
ประชาธิปไตยคืออะไร ?	224
เหตุใดประชาธิปไตยจึงเป็นระบอบที่ถูกต้อง ?	229
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	240
บทที่ 13 : ความยุติธรรม	243
ความยุติธรรมในวัฒนธรรมโบราณ	244
ความยุติธรรมในทฤษฎีของปรัชญาสมัยใหม่	250
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	259
บทที่ 14 : ความเสมอภาค สิทธิ เสรีภาพ	261
ความเสมอภาค	262
สิทธิ	268
เสรีภาพ	276
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	286

ส่วนที่ 5 : ความงาม

บทที่ 15 : ศิลปะ	289
ความงามคืออะไร ?	289
ศิลปะคืออะไร ?	294
การแสดงอารมณ์ของดนตรี	299

งานศิลปะแท้กับงานศิลปะปลอม	304
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	307
บทส่งท้าย : ธรรมชาติของปรัชญา	309
ปรัชญาคืออะไร ?	309
วิธีการของปรัชญา	313
ปรัชญาหาความจริงได้หรือไม่	313
ประโยชน์ของปรัชญา	315
สรุป และ หนังสืออ่านเพิ่มเติม	317
ประวัติผู้เขียน	320

ส่วนที่ 1

โลก ธรรมชาติดี พระเจ้า

ทาลีส

โสกราตีส

อาริสโตเติล

เพลโต

1

แก่นสารสาระกับสารัตถะ

“ สรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา แท้จริงแล้วคืออะไรกันแน่ ? ”

ทาลีสกับนักปรัชญาธรรมชาติ

ปรัชญาเริ่มจากความพิศวงในธรรมชาติ นักคิดที่ได้ชื่อว่าเป็นนักปรัชญาในยุคแรกที่สุดถือกำเนิดขึ้นในดินแดนที่อยู่ภายใต้อารยธรรมกรีกโบราณ เมื่อกว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว นักคิดเหล่านี้ได้รับอิทธิพลทางปัญญาจากโลกโบราณที่อยู่ใกล้เคียง แหล่งอารยธรรมกรีก ได้แก่ อียิปต์กับเมโสโปเตเมีย มรดกที่โลกได้รับมาจากแหล่งอารยธรรมทั้งสองนี้ก็คือ ระบบการชั่งตวงวัดอันแม่นยำ และการสังเกตการโคจรของดวงดาวต่าง ๆ บนท้องฟ้า ชาวเมโสโปเตเมียเป็นชนชาติที่มีอบระบบการแบ่งเวลาในแต่ละวันออกเป็น 24 ชั่วโมง และแบ่งหนึ่งชั่วโมงออกเป็น 60 นาที และหนึ่งนาทีออกเป็น 60 วินาที ชาวอียิปต์ก็ใช้ระบบการวัดอันแม่นยำเป็นพื้นฐานในการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่มา ๆ เช่น พีระมิด ซึ่งแม้ในปัจจุบันก็ยังเป็นสิ่งมหัศจรรย์ว่าการก่อสร้างนี้มีความแม่นยำเที่ยงตรงมากเพียงใด อย่างไรก็ตาม เมื่อมรดกความคิดเหล่านี้ตกทอดมาถึงอารยธรรมกรีก สิ่งที่ชาวกรีกทำไม่ใช่การพัฒนาการชั่งตวงวัดกับการสังเกตนี้ให้แม่นยำมากขึ้น แต่เป็นการก้าวกระโดดแนวความคิดนี้ไปอีกขั้นหนึ่ง กล่าวคือ แทนที่ชาวกรีกจะรับเอาเทคนิควิธีการสังเกตกับการวัดมาใช้เฉย ๆ เท่านั้น

(ซึ่งชาวกรีกทำได้ดีมาก ๆ สังเกตได้จากการก่อสร้างมหาวิหารพาร์เธนอนในกรุงเอเธนส์) แต่สิ่งที่ชาวกรีกพัฒนาขึ้นและได้กลายเป็นมรดกชิ้นสำคัญที่ได้อนุญาตให้แก่มนุษยชาติ ได้แก่ การตั้งคำถามว่า “ทั้งหมดนี้เป็นได้อย่างไร ?” และ “มีหลักการพื้นฐานอะไรบ้างหรือไม่ที่เป็นคำอธิบายแก่ปรากฏการณ์ธรรมชาติเหล่านี้ ?”

นักคิดคนแรกของกรีกที่เริ่มตั้งคำถามดังกล่าว ได้แก่ ทาลีส ชาวเมืองไมเลทัส ในดินแดนที่ตอนนี้เป็นชายฝั่งตะวันตกของประเทศตุรกี ทาลีสมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นนักคิดผู้รอบรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับโลกและธรรมชาติ มีเรื่องเล่าว่าทาลีสสนใจแต่เรื่องบนท้องฟ้ามากกว่าเรื่องใกล้ ๆ ตัวเขาเอง จนมีครั้งหนึ่งเขาเดินสังเกตท้องฟ้าอย่างใจจดใจจ่อจนกระทั่งเดินตกบ่อน้ำ เรื่องนี้มักยกขึ้นมาแสดงว่าทาลิสเป็นตัวอย่างของนักคิดที่เอาแต่คิดแต่ทำมาหากินไม่ได้ นอกจากนี้ก็มีหลักฐานเขาสามารถพยากรณ์สุริยุปราคาได้ และก็มีเรื่องเล่าว่าครั้งหนึ่งเขาได้ซื้อเครื่องทึบมะกอกในเมืองไมเลทัส จนหมด เนื่องจากเขาได้พยากรณ์ว่าในปีนั้นผลผลิตมะกอกจะมีมากกว่าปกติ จึงได้ซื้อเครื่องดังกล่าวไว้เพื่อขายออกราคาแพง ๆ เมื่อมีความต้องการมากขึ้น เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าหากเขาจะใช้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อหาเงินเข้ากระเป๋าตนเอง เขาก็สามารถทำได้เป็นอย่างดี

มรดกสำคัญที่ทาลิสได้ทิ้งไว้ให้แก่วงการปรัชญา คือการเสนอว่าการที่โลกเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ใช่เป็นเพราะเทพเจ้าดลบันดาล แต่เป็นเพราะธรรมชาติเป็นเช่นนั้นเอง การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ธรรมชาติไม่ได้เป็นไปตามอำเภอใจของทวยเทพ ดังที่ชาวกรีกทั่วไปยึดถือ แต่เป็นเพราะมีสาเหตุที่กำหนด ซึ่งสาเหตุนั้น ๆ ก็เป็นสาเหตุตามธรรมชาตินั่นเอง เราอาจคิดกันว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องธรรมดา ๆ ที่รู้กันทั่วไป แต่เราต้องคิดด้วยว่าในสมัยก่อนเมื่อชาวกรีกและชนชาติอื่น ๆ ยังเชื่อถือในเทพเจ้าอยู่นั้น มีความเชื่อโดยทั่วไปว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ เช่น ฝนตก พายุร้อน เกิดขึ้นเพราะเทพเจ้าดลบันดาลให้เป็นอย่างนั้นทั้งสิ้น ตามหลักฐานในประวัติศาสตร์ ทาลิสเป็นคนแรกที่เสนอว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติเหล่านี้เป็นเรื่องของธรรมชาติเอง ไม่เกี่ยวกับเทพเจ้าแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น ชาวกรีกมักอธิบายการเกิดขึ้นของแผ่นดินไหวว่าเป็นเพราะเทพโพไซดอนพิโรธ เนื่องจากโพไซดอนเป็นเทพแห่งแผ่นดินไหวและมหาสมุทร แต่ทาลิสอธิบายว่าเป็นเพราะโลกลอยอยู่บนผิวน้ำขนาดใหญ่ และแผ่นดินไหวก็เพราะเกิดคลื่นมากระทบกับโลกที่ลอยอยู่นั้น

นอกจากนี้ทาลีสยังคิดว่า สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติที่ปรากฏออกมาแตกต่างกันมากมายนั้น แท้จริงแล้วมีรากฐานหรือ “แก่นสารสสาระ” (หรือ “substance” ในภาษาอังกฤษ) อย่างเดียวกัน ของสองอย่างที่ดูต่าง ๆ กันมาก ๆ เช่น ก้อนดินกับก้อนหิน แท้จริงแล้วเป็นสิ่งเดียวกันเมื่อพิจารณาให้ลึกกลงไป การคิดแบบนี้เป็นรากฐานสำคัญยิ่งของการพัฒนาวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เพราะหากเราติดอยู่แต่ว่าสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน โดยสิ้นเชิง ไม่มีอะไรจะมาร่วมกันได้ เราก็จะไม่สามารถหาหลักการร่วมกันมาอธิบายปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันได้ ซึ่งก็หมายความว่า เราไม่สามารถจะมีระบบความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์แบบที่เรามีในตอนนี้ได้ “แก่นสารสสาระ” ดังกล่าวนี้อาจจะใกล้เคียงกับที่เป็นรากฐานหรือเป็นสิ่งที่แท้จริงที่มีอยู่ภายใต้ปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือสิ่งในธรรมชาติที่แตกต่างกัน ในความคิดทาลีส สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น ก้อนหิน ก้อนดิน อากาศ ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งเดียวกันในเนื้อแท้ทั้งสิ้น ซึ่งทาลีสเสนอว่าเนื้อแท้หรือแก่นสารสสาระนี้ได้แก่น้ำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าทาลีสเคยสังเกตเห็นสิ่งเปียกชื้น กลายเป็นอากาศ เขาเชื่อว่าโลกที่ลอยอยู่บนผิวน้ำใหญ่นั้น เกิดจากน้ำในผิวน้ำนั้น แข็งตัวขึ้นมากลายเป็นโลกที่ลอยอยู่ แบบเดียวกับแผ่นเด้าหมูแข็งตัวขึ้นมาจากน้ำเด้าหมู แต่ไม่ว่าจะอย่างไร หากเรามองว่าของแข็งเกิดจากของเหลวเช่นน้ำด้วยการแข็งตัว แบบที่ทาลีสว่าไว้นี้ ก็หมายความว่าของแข็ง เช่น ก้อนหิน ก้อนดิน กับน้ำแท้ จริงแล้วเป็นสิ่งเดียวกัน การมองว่าสิ่งที่แตกต่างกันโดยรูปลักษณะภายนอก แท้จริงแล้วเป็นสิ่งเดียวกันนี้เป็นมรดกชิ้นสำคัญที่ทาลีสมอบไว้ให้แก่โลก

เราอาจคิดว่าทาลีสคิดได้ค่อนข้างดีในขั้นต้นในการที่เขาเสนอว่า น้ำ ได้แก่นแก่นสารสสาระของสรรพสิ่ง แต่ที่สำคัญก็คือเขาเป็นผู้เริ่มต้นตั้งคำถามและเสนอคำตอบ ซึ่งนักปรัชญายุคหลังจากเขาก็ได้เสนอคำตอบที่แตกต่างกันไป เช่น มีผู้เสนอคำตอบว่าแก่นสารสสาระของสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ “อากาศ” (อนักซิเมเนส) “สิ่งที่วัดไม่ได้” (อนักซิแมนเดอร์) “สิ่งที่แบ่งไม่ได้” (atom เสนอโดยเดโมไครตัส) หรือไฟ (เฮราโคลิตัส) แต่ก็ต้องยอมรับว่าทาลีสเป็นผู้เสนอปัญหาที่ถือได้ว่าเป็นจุดตั้งต้นของปรัชญาตะวันตกทั้งหมด ในบรรดานักปรัชญาที่มุ่งตอบคำถามเกี่ยวกับเนื้อแท้ของโลกและธรรมชาติ นอกจากที่เอ่ยนามมาก่อนหน้านี้ ก็ยังมีอนักซากอรัส ซึ่งเสนอว่า “จิต” (nous ในภาษากรีก) เป็นรากฐานของสิ่งต่าง ๆ (แต่ก็ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าจิตดังกล่าวนี้เป็นอะไร เพียงแต่เราแน่ใจได้ว่าเป็นสสารวัตถุอย่างหนึ่ง ไม่ใช่จิตแบบผู้คิดที่เป็นอัตวิสัยแบบใน

ปรัชญาสมัยใหม่) พาร์เมนิดีสซึ่งเสนอว่า “สิ่งหนึ่งเดียว” เป็นรากฐานหรือแก่นสาร
สาระของสิ่งทั้งมวล หมายความว่า แท้จริงแล้วสิ่งต่าง ๆ ที่เราเห็นทั้งหมดนี้
เป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นเนื้อเดียวกันทั้งสิ้น ส่วนเฮราคลิตัสที่เสนอว่าไฟเป็นแก่นสาร
ก็ยังมีความคิดที่มีชื่อเสียงว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเนื้อแท้ของทุกสิ่ง และเราไม่สามารถ
เดินลงไปยั้งแม่น้ำสายเดียวกันในเวลาที่แตกต่างกันได้ นอกจากนี้ก็ยังมี ซีโนซึ่งคิดคล้าย ๆ
กับพาร์เมนิดีส คือถือว่าทุกสิ่งเป็นหนึ่งเดียว แต่ซีโนมีการอ้างเหตุผลที่ซับซ้อนที่
พยายามแสดงว่า แม้การเคลื่อนไหวที่เราเห็นอยู่ตลอดเวลา เช่น นกบิน คนเดิน ฯลฯ
ก็เป็นเพียงภาพลวงตา แท้จริงแล้วไม่มีอะไรเคลื่อนไหวทั้งสิ้น เพราะทุกอย่างเป็น
“ปึกเดียว” กันหมด ไม่มีช่องว่างข้างในให้เกิดการเคลื่อนไหวอะไรได้ ถัดจากซีโนก็ได้แก่
พิธาโกรัส ซึ่งก็เป็นนักปรัชญาที่มีอิทธิพลมากอีกคนหนึ่งในปรัชญาตะวันตก พิธาโกรัส
เสนอว่าแก่นสารสาระของสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ สัดส่วนและจำนวน หมายความว่าคณิตศาสตร์
เป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่างในโลกธรรมชาติ รายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาความคิด
และการอ้างเหตุผลของนักปรัชญาเหล่านี้มีมากมาย ไม่สามารถเสนอได้หมดในหนังสือ
เล่มนี้ได้ ผู้ที่สนใจก็สามารถหาอ่านเพิ่มเติมได้จากรายการหนังสืออ่านเพิ่มเติมท้ายบทนี้

ลักษณะที่นักปรัชญากรีกโบราณมีร่วมกัน ได้แก่ การเสนอว่าสิ่งต่างๆ ที่เป็น
“แก่นสารสาระ” ของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ การที่ทาลีสเสนอว่าน้ำเป็นแก่นสารสาระ
ก็หมายความว่าโดยเนื้อแท้แล้วสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น หิน ดิน ลม ไฟ ภูเขา ฯลฯ
ล้วนเป็นน้ำในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสิ้น การคิดเช่นนี้เป็นจุดเริ่มต้นของวิทยาศาสตร์แบบที่
เรารู้จักกันเนื่องจากเป็นจุดตั้งต้นของการคิดว่า ในท้ายที่สุดแล้วธรรมชาติมีกฎเกณฑ์
จำนวนจำกัดจำนวนหนึ่งที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์นั้นมีมากมายหลากหลายได้ การที่คิดว่า
น้ำเป็นแก่นสารของสรรพสิ่ง ทำให้การอธิบายปรากฏการณ์และสรรพสิ่งอันมีอยู่
หลากหลายในธรรมชาติ สามารถทำได้ด้วยการอ้างอิงกฎเกณฑ์เพียงไม่กี่กฎ ซึ่งก็ยิ่ง
เป็นหลักการของวิทยาศาสตร์อย่างที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของทาลีสกับของคนอื่น ๆ ก็มีข้อให้วิพากษ์วิจารณ์ได้ว่า
ไม่ตรงกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน อันที่จริงข้อวิจารณ์นี้ก็ไม่ใช่เป็นธรรมดา
เพราะในสมัยของทาลีส ย่อมไม่มีความรู้วิทยาศาสตร์ระดับสูงแบบที่เรามีอยู่ในปัจจุบัน
ปัจจุบันเรารู้แล้วว่าแก่นสารของสรรพสิ่งตามความรู้ของวิทยาศาสตร์ปัจจุบันนั้น
ไม่ใช่อะไรที่นักปรัชญาเหล่านี้เสนอมาเลย ทั้งนี้เว้นเสียแต่ที่เราจะตีความข้อเสนอ

ของนักปรัชญาแล้วนำมาเปรียบเทียบกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เรามีในขณะนี้ ในปัจจุบันนี้ความรู้ทางฟิสิกส์บอกเราว่า แก่นสารสสารของสรรพสิ่งต่าง ๆ นั้นประกอบด้วยอนุภาคที่เล็กกว่าโปรตอน นิวตรอนและอิเล็กตรอน ซึ่งก็ยังเป็นหัวข้อที่นักฟิสิกส์ค้นคว้ากันอยู่ เราอาจมองได้ว่ากรณีที่เฮราคลิตัสบอกว่า แก่นแท้ของสรรพสิ่งได้แก่ไฟนั้น ก็เป็นการเสนอความคิดล่วงหน้าข้อเสนอของไอน์สไตน์ที่บอกว่าโดยเนื้อแท้แล้วสสารกับพลังงานเป็นสิ่งเดียวกัน สามารถเปลี่ยนกลับไปกลับมาได้ เราเข้าใจว่าไฟเป็นพลังงานรูปแบบหนึ่ง ดังนั้นการที่เฮราคลิตัสเสนอว่าไฟเป็นแก่นสาร ก็หมายความว่าพลังงานสามารถเป็นแก่นสารให้แก่สสารได้ ซึ่งเรื่องนี้ต้องรอจนถึงไอน์สไตน์กว่าที่นักวิทยาศาสตร์จะยืนยันได้ด้วยผลการทดลอง

ข้อวิจารณ์อีกประเด็นหนึ่งก็คือว่า นักปรัชญาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เสนอความคิดของตนเองด้วยวิธีการคิดเอาตามหลักเหตุผลเท่านั้น ซึ่งอันที่จริงก็เป็นเครื่องมือเพียงอย่างเดียวที่นักปรัชญาเหล่านี้มี เนื่องจากการสังเกตด้วยประสาทสัมผัสนั้นให้ได้แต่ข้อมูลที่หลากหลาย แต่การคิดว่าภายใต้ความหลากหลายนั้นต้องมีความเหมือนเป็นเนื้อเดียวกัน จะคิดได้ก็ต่อเมื่อใช้หลักของเหตุผลเท่านั้น ปัญหาก็คือว่าเมื่อคิดตามเหตุผล ก็ไม่มีการตรวจสอบให้ตรงกับข้อเท็จจริง ซึ่งจุดนี้เป็นจุดที่แตกต่างกันระหว่างการคิดเอาเฉย ๆ กับการคิดแบบวิทยาศาสตร์ (เรื่องราวเกี่ยวกับการคิดแบบวิทยาศาสตร์จะอยู่ในบทที่ 8) สาเหตุที่นักปรัชญาเหล่านี้คิดออกมาได้ต่าง ๆ กัน ก็เป็นเพราะการคิดด้วยเหตุผลอย่างเดียวโดยไม่มีการตรวจสอบนั่นเอง

เพลโตกับโสกราตีส

นักปรัชญาที่มุ่งเสนอแนวคิดเพื่อตอบคำถามว่าโลกหรือธรรมชาตินั้นแท้จริงเป็นอย่างไร รวมเรียกว่านักปรัชญา “ยุคก่อนโสกราตีส” เพราะเมื่อถึงยุคของโสกราตีสซึ่งเป็นนักปรัชญากรีกที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่ง การคิดเกี่ยวกับโลกและธรรมชาติดีได้เปลี่ยนไปเป็นการคิดเกี่ยวกับปัญหาทางจริยธรรม เช่น ถ้ามัวแต่ความดีคืออะไร ความยุติธรรมคืออะไร แทนที่โสกราตีสจะมุ่งหาว่าแก่นสารสสารของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นสสารวัตถุรอบตัวเป็นอะไร โสกราตีสกลับไม่ให้ความสนใจเรื่องเหล่านี้เลย เพราะเขาเห็นว่าไม่มีประโยชน์สำหรับมนุษย์ เขาใช้ชีวิตทั้งหมดอยู่ในกรุงเอเธนส์ท่ามกลางผู้คนมากมายขวักไขว่ แล้วก็เที่ยวไปคุยกับคนนั้นคนนี่เพื่อกระตุ้นให้เขาหยุดคิดเกี่ยวกับ

ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่ เพื่อให้ผู้คนได้หันมาตระหนักว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เคยเชื่อกันมา เช่น ในศาสนาของกรีกที่เต็มไปด้วยเทพเจ้ามากมาย ยังเป็นเรื่องที่สมควรเชื่ออยู่อีกหรือไม่ อันที่จริงนักปรัชญายุคก่อนหน้าก็ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับเทพเจ้ามาก่อนแล้ว ดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่า การถามว่าแก่นสารสาระของสิ่งต่าง ๆ คือ อะไร ก็เป็นการปฏิเสธบทบาทของเทพต่าง ๆ ในการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ แต่โสกราตีสไม่สนใจปรากฏการณ์ธรรมชาติ เขาสนใจปรากฏการณ์ของสังคมและการใช้ชีวิตของมนุษย์มากกว่า ศาสนาของกรีกสอนว่าเทพเป็นแหล่งที่มาของความคิด ความงาม ความถูกต้อง แต่โสกราตีสพยายามตั้งคำถามและเที่ยวไปพูดคุยกับชาวเอเธนส์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสงสัยว่าเป็นจริงแล้วหรือที่เทพเป็นต้นกำเนิดของความคิด ? ทั้งนี้ก็เพราะว่าตำนานเทพของกรีกเต็มไปด้วยเทพที่ทำเรื่องไม่ดีไม่งามไว้มากมาย เช่น ช่างปั้นนอกใจภรรยา ฯลฯ ถ้าจะมีแก่นสารของความคิด แก่นดังกล่าวนี้เป็นไปไม่ได้ที่จะมาจากเทพ แต่แม้เทพเองก็ต้องเดินตามแก่นสารสาระของความคิดนี้ด้วย

อย่างไรก็ตาม การค้นหาแก่นสารของความคิดนี้จะนำพาเราออกไปจากเนื้อหาของบทนี้ ซึ่งในบทนี้เรามุ่งเสนอประเด็นทางปรัชญาเกี่ยวกับเนื้อหาหรือแก่นสารสาระของสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ดังนั้น เราจะข้ามปรัชญาของโสกราตีสไปในบทนี้แล้วไปพิจารณาแนวคิดของเพลโต ผู้เป็นศิษย์ของโสกราตีสแทน เพลโตเป็นนักปรัชญาที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งของโลก เขามีความคิดว่าแก่นสารสาระของสรรพสิ่งนั้นไม่ใช่อะไรที่เป็น “สสารวัตถุ” แบบเดียวกับสรรพสิ่ง แต่เป็นสิ่งที่เพลโตเรียกว่า “แบบ” ซึ่งแปลมาจาก “form” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งคำนี้ก็แปลมาจากคำว่า “eidos” ในภาษากรีกอีกทอดหนึ่ง แบบต่างจากสสารวัตถุทั่วไปในแง่ที่ว่า แบบนั้นเราไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้เลย เพราะแบบนั้นไม่ได้อยู่ในโลกนี้ แต่อยู่แยกต่างหากออกไป เราไม่สามารถเข้าถึงหรือรับรู้แบบได้โดยตรงทางประสาทสัมผัส มิแต่เข้าใจแบบผ่านทางเหตุผลและปัญญาเท่านั้น อย่างไรก็ตามแบบเป็นแก่นสารสาระของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติได้ก็เพราะว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ นั้นมีคุณสมบัติร่วมกัน เช่น สิ่งสีแดงต่าง ๆ ต่างก็มีลักษณะร่วมกันได้แก่ความแดง ซึ่งความแดงดังกล่าวนี้เพลโตก็บอกได้ว่าแก่แบบของความแดงนั่นเอง และสีแดงทั้งหลายต่างก็มีสีแดงได้ก็เพราะว่า “มีส่วนร่วม” อยู่ในแบบของความแดง กล่าวอีกนัยหนึ่งสิ่งสีแดงทั้งหลายเป็น “เงา” หรือ “ภาพสะท้อน” ของแบบของความแดง ที่มนุษย์ไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่เพลโตบอกว่ามีอยู่จริงเสียยิ่งกว่าสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติที่มีสีแดง ทั้งนี้ก็เพราะว่าสีแดงในธรรมชาตินั้น

ได้ความแดงมาจากแบบของความแดง จึงหมายความว่าความเป็นอยู่หรือลักษณะของสิ่งธรรมชาตินั้นต้องพึ่งพาอาศัยแบบของลักษณะนั้น ๆ แบบจึงมี “สถานะทางภววิทยา” (ontological status) เหนือกว่าสิ่งในธรรมชาติ “สถานะทางภววิทยา” เป็นศัพท์ปรัชญาที่หมายความว่าถึงสถานะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในฐานะที่สิ่งนั้นมีความเป็นอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง การบอกว่าแบบของความแดงมีสถานะทางภววิทยาเหนือกว่าหรือสูงกว่าสิ่งธรรมชาติ เช่น ดอกกุหลาบแดงหนึ่งดอก จึงหมายความว่าแบบของความแดง “เป็นจริงยิ่งกว่า” ดอกกุหลาบนั่นเอง

ในความคิดของเพลโตแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นตัวที่ระบุลักษณะของสิ่งจำพวกใดจำพวกหนึ่งเสมอ เราได้เห็นตัวอย่างเรื่องแบบของความแดงไปแล้ว เราอาจพูดได้เป็นกรณีทั่วไปว่า หากสิ่งธรรมชาติแต่ละสิ่ง (หรือเรียกอีกอย่างว่า “ปัจเจกวัตถุ”) จำนวนหนึ่งมีลักษณะร่วมกัน เช่น y ก็จะต้องมีแบบของความ y ที่สิ่ง y ทั้งหมดมีส่วนร่วมอยู่กับแบบนั้น ลักษณะ y ของปัจเจกวัตถุเป็น y ขึ้นมาได้ก็เพราะแบบ y นั้นและที่สำคัญก็คือแบบของ y เป็น “ลักษณะอันสมบูรณ์ที่สุด” ของความเป็น y ทั้งหมดเมื่อเป็นเช่นนี้ เราก็สามารถกล่าวถึงแบบของความงามได้ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดอีกแบบหนึ่งมาจากคณิตศาสตร์ เรามีก่อนจำนวน “หนึ่งคู่” เป็นจำนวนนับไม่ถ้วน นับตั้งแต่สิ่งที่เป็นอย่างอื่น โดยธรรมชาติ (เช่น โครโมโซม) จนถึงสิ่งที่ถูกจับคู่กันตามธรรมเนียมปฏิบัติ (เช่น ปาต่องโก๋ หรือคู่แต่งงาน) ที่นี้เมื่อมีลักษณะร่วมกันก็ต้องมีแบบ ซึ่งก็ได้แก่ “แบบของคู่” หรือเรียกอีกอย่างว่า “แบบของจำนวนสอง” ในความคิดของเพลโตแบบของจำนวนสองก็ได้แก่ตัวจำนวนสองนั่นเอง เราอาจเข้าใจเรื่องนี้ได้อีกแบบเมื่อดูว่าเรามีตัวเลข เช่น “๒” ซึ่งเป็นเลขไทย แล้วก็ “2” ซึ่งเป็นเลขอารบิก สัญลักษณ์ทั้งสองนี้ต่างก็ระบุถึงสิ่ง ๆ เดียวกัน ซึ่งก็ได้แก่ตัวจำนวนสอง หรือแบบของสองนั่นเอง สิ่งนี้ (ตัวจำนวนสอง) ไม่สามารถดำรงอยู่ในโลกธรรมชาติได้ เพราะหากอยู่จริงก็ย่อมต้องมีคุณสมบัติอื่น ๆ เช่น รูปร่าง ขนาด สี ฯลฯ แต่เราไม่อาจเข้าใจได้เลยว่ารูปร่างของจำนวนสองเป็นอย่างไร หรือสีของมันเป็นอย่างไร แต่เมื่อไม่มีรูปร่าง ไม่มีขนาดก็ย่อมไม่ดำรงอยู่ในโลกธรรมชาติด้วย เพราะโลกธรรมชาติดีก็คือโลกของสิ่งต่าง ๆ ที่เรารับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่ก็มิฉะนั้นที่บอกว่า ตัวจำนวนสองนั้นเป็นจริงเสียยิ่งกว่าสิ่งธรรมชาติต่าง ๆ ที่อยู่กันเป็นคู่ ๆ เพราะสิ่งธรรมชาตินั้นมีแต่จะสูญสลายไป เช่น ปาต่องโก๋ถูกกิน แต่จำนวนสองไม่หายไปไหน การดำรงอยู่ของจำนวนสองไม่ขึ้นกับสถานที่ เพราะคุณสมบัติด้านสถานที่ (ที่ระบุว่ายู่ที่ไหน) ไม่เกี่ยวข้องกับจำนวนสองเลย

ไม่ว่าเราจะเอ่ยถึงจำนวนสองที่ไหนก็หมายถึงสิ่งเดียวกันอยู่ตลอด และในขณะเดียวกันจำนวนสองก็ไม่ขึ้นกับเวลาด้วย ด้วยเหตุผลเดียวกัน นี่เป็นเหตุผลที่แสดงว่าแบบของเพลโตไม่ขึ้นกับทั้งเวลาและสถานที่ ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติต้องขึ้นกับเวลาและสถานที่เสมอ แบบของเพลโตจึงไม่ใช่สิ่งธรรมชาติ แต่จะบอกว่าแบบไม่มีอยู่จริงก็ได้ เพราะแบบของจำนวนสองเป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นว่า ต้องมีอยู่จริงแน่นอน เพราะเรานับจำนวนสองอยู่เสมอ หากไม่มีแบบที่ทำหน้าที่เป็นสิ่งที่ปรากฏฐานของความถูกต้องตรงกันของการนับเป็นสองไม่ว่าเวลาและสถานที่ใด ก็ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่เราจะมีระบบการนับหรือระบบคณิตศาสตร์ได้

จุดที่แตกต่างกันระหว่างความคิดของนักปรัชญากรีกก่อนโสกราตีสกับของเพลโตก็คือว่า นักคิดก่อนโสกราตีสถือว่าสสารวัตถุเองเป็นแก่นสารสาระของโลกสสารวัตถุรวมทั้งโลกของจิตใจด้วย ในแก่นนี้นักปรัชญากรีกก่อนโสกราตีสเป็นชาว “สสารนิยม” (materialist) หรือผู้ที่ถือว่าความเป็นจริงนั้นโดยเนื้อแท้เป็นสสารวัตถุ แต่เพลโตไม่ใช่เช่นนั้น สสารวัตถุเป็นอะไรที่จำเป็นต้องรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส แต่แบบของเพลโตไม่ใช่เช่นนั้นเลย ตัวอย่างของจำนวนสองที่พูดถึงไปข้างต้นเป็นตัวอย่างที่ดีของแบบของเพลโต จะบอกว่าจำนวนสองเป็นสสารวัตถุก็ไม่ใช่ แต่จะบอกว่าเป็นจิตก็ไม่ใช่อีก เพราะจำนวนสองไม่ได้อยู่ในความคิดของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็น *ภาววิสัย* อย่างแท้จริง ในปรัชญามีการแบ่งระหว่างสิ่งที่ เป็น *ภาววิสัย* (objective) กับ *อัตวิสัย* (subjective) อย่างแรกหมายถึงอะไรที่เป็นจริงหรือดำรงอยู่โดยตัวเอง ไม่ขึ้นกับการรับรู้ของมนุษย์ ตัวอย่างเช่นก้อนหิน เราเชื่อกันว่าดำรงอยู่อย่างเป็นภาววิสัย หมายความว่าแม้ไม่มีมนุษย์อยู่ก้อนหินก็ยังอยู่ เพราะการดำรงอยู่ของมันไม่เกี่ยวกับการรับรู้ของมนุษย์ ในทางตรงข้ามหากจะถือว่าก้อนหินมีการดำรงอยู่อย่างเป็นอัตวิสัย ก็หมายความว่าหากไม่มีมนุษย์แล้ว ก็จะไม่มีการดำรงอยู่ของก้อนหินนั้นไม่มีอะไรมากหรือน้อยไปกว่า การที่มนุษย์เป็นผู้รับรู้ก้อนหินนั้นด้วยประสาทสัมผัสนั่นเอง ความคิดแบบแรกจึงกว่าแบบ “สัจนิยม” หรือ realism ในภาษาอังกฤษ ส่วนแบบหลังเป็นแบบ “ปฏิเสธสัจนิยม” หรือ anti-realism สัจนิยมได้แก่ทฤษฎีที่ถือว่า สิ่งต่าง ๆ มีอยู่จริง (ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า “สัจนิยม”) แม้ว่าไม่มีมนุษย์ และทฤษฎีที่เป็นตรงกันข้ามก็คือ “ปฏิเสธสัจนิยม”

ดังนั้น แบบของเพลโตจึงเป็นภาววิสัยในแง่ที่มีอยู่จริง (ตามความเชื่อของเพลโต) แม้จะไม่มีมนุษย์อยู่เลยก็ตาม ด้วยเหตุนี้แบบจึงไม่ใช่ทั้งสสารและก็ไม่ใช่อัตวิสัย

เพราะจิตในการใช้ทั่วไปเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยมนุษย์ หรือถ้าจะบอกว่าแบบของเพลโตนี้เป็นจิตแบบเดียวกับในทฤษฎีของนักซิแมนเดอร์ จิตที่ว่านี้ก็ไม่ใช่จิตในแง่ของสิ่งที่ผู้คิดคิดถึงอยู่ดี เพราะจิตที่ว่านี้มีสถานะทางภววิทยาสูงกว่าผู้คิด เนื่องจากเป็นแก่นสารให้แก่ผู้คิดนั่นเอง

การที่เพลโตมีทฤษฎีเช่นนี้ทำให้มีข้อวิจารณ์ว่าเราจะเข้าถึงสิ่งที่ไม่ใช่ทั้งสสารและจิตนี้ได้อย่างไร การเข้าถึงในที่นี้หมายถึงการเข้าไปรับรู้ว่ามีลักษณะอย่างไร มีการดำรงอยู่อย่างไร เพลโตบอกว่าแบบเข้าถึงไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่จะเข้าถึงได้ด้วยเหตุผลเท่านั้น พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า แบบของเพลโตจะเข้าถึงได้ก็ต้องเข้าผ่านภาษาเท่านั้น เพราะความคิดที่เพลโตหมายถึงต้องประกอบขึ้นจากภาษาเท่านั้น ความคิดที่ว่านี้ได้แก่การที่เราสามารถบรรยายลักษณะของแบบได้ เช่น บอกว่าแบบของจำนวนสองมีลักษณะไม่เปลี่ยนแปลง หรือแบบของความแดงเป็นแหล่งที่มาของสีแดงทั้งหมดในโลก และตัวเองมีสีแดงอย่างสมบูรณ์แบบมากกว่าสีแดงใด ๆ ในโลกทั้งหมด การบรรยายลักษณะก็ต้องบรรยายผ่านภาษา ที่ปัญหาก็คือว่า เมื่อต้องผ่านภาษาก็ต้องผ่านมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นผู้ใช้ภาษา และไม่สามารถมีภาษาเกิดขึ้นลอยๆ โดยไม่มีมนุษย์ หมายความว่าหากโลกนี้ไม่มีมนุษย์วิวัฒนาการขึ้นมาเลย (หรือไม่มีสิ่งมีชีวิตที่มีปัญหาที่พอจะใช้ภาษาได้ แม้จะไม่ใช่มนุษย์) ก็ยากที่จะเข้าใจได้ว่าจะมีแบบได้อย่างไร เพลโตเชื่อว่าแบบมีมาก่อนมนุษย์ แต่หากเราถามเพลโตว่ารู้เช่นนี้ได้อย่างไร ทำไมจึงไม่ใช่ว่ามีมนุษย์ก่อน ที่เริ่มคิดถึงแบบ แล้วก็เลยเกิดแบบขึ้นมาตามรูปแบบของการใช้คำพูดและภาษา เพลโตก็ไม่รู้จะตอบอย่างไรเหมือนกัน สรุปก็คือว่า เพลโตมีปัญหาในเชิง “ญาณวิทยา” เกี่ยวกับการยืนยันความจริงใด ๆ เกี่ยวกับแบบ ในเมื่อแบบไม่ใช่ทั้งจิตและสสาร (ตามการกล่าวอ้าง) เราก็ดูเหมือนว่าจะไม่มีทางใดที่จะรับรู้แบบได้ เนื่องจากหนทางเดียวที่จะรับรู้ได้ เพลโตบอกว่าเป็นการรับรู้ด้วยเหตุผลล้วน ๆ แต่เนื่องจากเหตุผลดังกล่าวนี้แสดงตัวออกมาในรูปของภาษาซึ่งเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ ก็กลับกลายเป็นว่าแทนที่จะเป็นแบบมีมาก่อนมนุษย์ (แบบที่เพลโตเสนอ) ก็เป็นมนุษย์มีมาก่อนแบบเสียเอง

นอกจากนี้ยังมีข้อวิจารณ์อีกประเด็นหนึ่งซึ่งมีมาแต่สมัยของเพลโตเอง ข้อวิจารณ์นี้เรียกกันว่า “การอ้างเหตุผลแบบบุคคลที่สาม” (Third Man Argument) เนื่องจากเพลโตถือว่าสิ่งใด ๆ ที่มีคุณสมบัติร่วมกัน ต้องมีส่วนร่วมในแบบของคุณสมบัตินั้น ดังนั้น หากมีสิ่ง y ที่มีคุณสมบัติ Y ร่วมกัน ก็ต้องมีแบบของ Y ที่สิ่งเหล่านั้นมีส่วนร่วมอยู่

แต่แบบ Y ดังกล่าวนี้นี้ก็ต้องมีคุณสมบัติ y ด้วย เพราะนี่คือประเด็นของทฤษฎีแบบของเพลโตเองที่ว่าแบบของคุณสมบัติใด เป็นตัวอย่างที่สมบูรณ์ที่สุดของคุณสมบัตินั้น ๆ ซึ่งก็หมายความว่าแบบของ Y ก็ต้องมีคุณสมบัติ y ด้วย แต่เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ต้องเกิดข้อสรุปว่า แบบของ Y กับสิ่ง y ต่าง ๆ ก็ต้องมีส่วนร่วมในแบบของสิ่งทั้งหมดนี้ อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งอาจเรียกว่า (แบบของ Y) 2 สิ่งนี้เป็นแบบที่ทั้งแบบของ Y กับสิ่ง y มีส่วนร่วม แต่ตัวมันเองไม่ใช่สิ่งเดียวกับแบบของ Y เพราะตามทฤษฎีของเพลโตแบบของสิ่งใดไม่สามารถเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งเหล่านั้นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็กลายเป็นว่า เรามีจำนวนของแบบนับไม่ถ้วน เพราะเมื่อมี (แบบของ Y)₂ ก็ต้องมี (แบบของ Y)₃ และ ...4, ...5, ไปไม่จบสิ้นด้วยการอ้างเหตุผลแบบเดียวกัน ความคิดของเพลโตที่จะให้จำนวนของแบบมีน้อยกว่าจำนวนของสรรพสิ่งจึงกลายเป็นตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง การอ้างเหตุผลนี้อาจเรียกได้ว่าโจมตีทฤษฎีแบบได้สิ้นเชิง

ทางออกของฝ่ายเพลโตก็คือ ต้องบัญญัติกฎเพิ่มขึ้นมาอีกข้อหนึ่งที่บอกว่าแบบกับสิ่งธรรมชาตินั้นไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ หรือว่าการเปรียบเทียบคุณสมบัติร่วมกันเพื่อหาแบบนั้น ไม่สามารถเอาแบบเองลงมาเปรียบเพื่อหาแบบของแบบขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งได้ อย่างไรก็ตาม ฝ่ายเพลโตก็ต้องให้เหตุผลว่ากฎนี้มีประโยชน์อย่างไร หรือเหตุใดจึงจำเป็นต้องยอมรับว่ากฎนี้มีอยู่จริง ซึ่งก็ปรากฏว่ายังไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจน ดูเหมือนว่าเพลโตได้ติดกับทางความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีแบบของตนเองจนไม่สามารถหาทางออกได้

อาริสโตเติลกับสารัตถะ

ทฤษฎีเกี่ยวกับแก่นสารสาระที่พยายามตอบปัญหาที่เกิดขึ้นแก่เพลโตได้แก่ทฤษฎีของอาริสโตเติล ซึ่งเป็นศิษย์ของเพลโตเอง ในสายตาของอาริสโตเติลสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาด้วยสาเหตุซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 แบบ ได้แก่ (1) สาเหตุสสารวัตถุ (material cause) (2) สาเหตุรูปทรง (formal cause) (3) สาเหตุการผลิตขึ้น (efficient cause) และ (4) สาเหตุเป้าหมาย (final cause) สาเหตุสสารวัตถุ ได้แก่ เนื้อสารที่นำมาทำเป็นวัตถุชิ้นนั้น เช่น รูปปั้นทองเหลือง ก็ย่อมมีสาเหตุสสารวัตถุ คือ ก้อนทองเหลืองหนึ่งก้อน ส่วนสาเหตุรูปทรงนั้นก็คือรูปร่างที่นำมาก้อนวัตถุนั้นหรือมาหลอมนั่นเอง ในกรณีของรูปปั้นทองเหลือง ถ้าเป็นรูปปั้นของเทพีอะโฟรไดต์ สาเหตุรูปทรงก็ได้แก่รูปของเทพี ส่วนสาเหตุการผลิตนั้นก็คือ กระบวนการที่ทำให้เกิด

เป็นรูปปั้นทองเหลืองรูปนี้ขึ้นมา ซึ่งก็ประกอบด้วยการหล่อ การหลอม การเทลงเบ้า ฯลฯ ส่วนสาเหตุเป้าหมายคือจุดมุ่งหมายในการที่สร้างรูปหล่อรูปนี้ขึ้นมา เช่น จะนำไปใช้ในวิหารเพื่อให้ผู้คนบูชา สาเหตุทั้งสี่นี้เป็นคำตอบของอาริสโตเติลที่จะตอบปัญหาของนักปรัชญา ก่อนโสกราตีส ที่มุ่งหาแก่นสารสาระของสรรพสิ่งทั้งมวล ในความคิดของอาริสโตเติล แก่นสารสาระดังกล่าวนี้ก็อยู่ในสาเหตุทั้งสี่แบบนี้เอง ทาลิสเสนอว่า น้ำเป็นสาเหตุที่อธิบายการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ อาริสโตเติลบอกว่าสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะสาเหตุต่างๆ ทั้งสี่แบบนี้ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ลงไปก็จะพบว่าในบรรดาสาเหตุทั้งสี่นี้ สาเหตุแบบที่สองคือสาเหตุรูปทรงมีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นตัวที่ระบุได้ใกล้เคียงที่สุดว่าวัตถุก่อนหน้านี้เป็นสิ่งที่ได้อย่างไร

ในแง่นี้อาริสโตเติลคิดไม่ต่างจากเพลโตเท่าใดนัก กล่าวคือเพลโตเชื่อว่าสิ่งที่ทำให้วัตถุก่อนหน้านี้เป็นทับทิมที่ยังไม่ได้เจียรไน ก็คือแบบของทับทิม แบบของทับทิม ทำให้หินก้อนนี้กลายเป็นทับทิมขึ้นมา อย่างไรก็ตามอาริสโตเติลคิดต่างไปจากเพลโตอย่างสำคัญยิ่งตรงที่ว่าสำหรับอาริสโตเติลแล้วแบบของวัตถุไม่ได้อยู่แยกต่างหากไปจากวัตถุนั้น ในกรณีของเพลโตแบบของทับทิมกับทับทิมหนึ่งก้อน ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่อาริสโตเติลเชื่อว่าแบบของทับทิมก็ไม่มีอะไรมากกว่าสาเหตุรูปทรงของทับทิม ก็คืออะไรก็ตามที่ทำให้ทับทิมเป็นทับทิม เนื่องจากรูปทรงของทับทิม หรืออะไรก็ตามที่ทำให้หินก้อนนี้เป็นทับทิม เป็นตัวที่ทำให้เกิดเป็นทับทิม อาริสโตเติลจึงเชื่อว่าเป็นไปไม่ได้ที่รูปทรงจะอยู่แยกต่างหากของวัตถุ รูปปั้นของเทพีอะโฟรไดต์ มีรูปทรงของเทพีอยู่ในหินอ่อนที่สลักมาเป็นเทพีฉันทิ แบบหรือรูปทรงของทับทิม ก็ย่อมอยู่กับทับทิมก้อนนั้นก้อนนี้นั่น

อาริสโตเติลเรียกสาเหตุรูปทรงที่ทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่มันเป็นว่า “สารัตถะ” หรือ essence ในภาษาอังกฤษ สารัตถะของสิ่งใดก็คือสิ่งที่ทำให้สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มันเป็น สารัตถะของทับทิมก็คือสิ่งใดก็ตามในทับทิมก้อนหนึ่งที่ทำให้ทับทิมก้อนนี้เป็นทับทิม แทนที่จะเป็นบุษราคัม หรือไพฑูรย์ หรือก้อนหินธรรมดา ๆ หนึ่งก้อน แก่นสารสาระกับสารัตถะมีความหมายใกล้เคียงกันแต่ไม่เหมือนกัน แก่นสารสาระคือเนื้อแท้ของสรรพสิ่ง เช่น หากแก่นสารสาระได้แก่น้ำ ก็จะหมายความว่าสิ่งต่าง ๆ เช่น หิน ดิน ทราย ฯลฯ ล้วนเป็นน้ำที่กลายสภาพมาในรูปต่าง ๆ ส่วนสารัตถะคืออะไรที่ทำให้สิ่งหนึ่งเป็นอย่างที่มันเป็น ไม่ไปเป็นสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น หากน้ำเป็นแก่นสารสาระจริง ๆ พวกหิน ดิน ทราย ก็ย่อมเป็นน้ำในแก่นสารดังที่กล่าวไปแล้ว แต่สารัตถะของหินกับสารัตถะ

ของดินย่อมไม่เหมือนกัน เพราะอย่างแรกทำให้วัตถุเป็นหิน ไม่ใช่ดินหรืออย่างอื่น ส่วนอย่างที่สองทำให้วัตถุเป็นดิน ไม่ใช่หินหรืออย่างอื่น

อาริสโตเติลเรียกสารัตถะว่า “สิ่งที่เป็นการเป็นสิ่งนี้” หรือ what-it-is-to-be ในภาษาอังกฤษ วลีอันรุ่งงามนี้แปลมาจากภาษากรีกที่อาริสโตเติลใช้ คือ to ti en einai ซึ่งก็คือ การที่ของอย่างใดอย่างหนึ่งจะเป็นอะไรได้ ตัว “อะไร” ที่ของชิ้นนี้เป็นนั้น เป็นอย่างไร เช่น วัตถุชิ้นนี้เป็นก้อนหิน “สิ่งที่เป็นการเป็นก้อนหิน” ก็ได้แก่สารัตถะของก้อนหินนั่นเอง สารัตถะเป็นคุณสมบัติของวัตถุ และก็เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นต่อวัตถุชิ้นนั้นอย่างแน่นอน ความจำเป็นของคุณสมบัติทำให้เราอาจแบ่งประเภทของ คุณสมบัติของวัตถุได้เป็น 2 ประเภท คือ จำเป็นกับไม่จำเป็น คุณสมบัติที่จำเป็นก็ได้แก่ สารัตถะ กล่าวคือหากไม่มีก็จะทำให้วัตถุไม่เป็นวัตถุนิยามเดิมอีกต่อไป เช่น หากไม่มีในบุษราคัมก็ย่อมทำให้หินก้อนนี้ไม่เป็นบุษราคัมอีกต่อไป

ในงานชื่อ Metaphysics (ในภาษากรีกชื่อหนังสือเล่มนี้ได้แก่ ta meta ta physika ซึ่งแปลว่า “งานที่ตามหลังฟิสิกส์” และชื่อหนังสือนี้ก็ได้กลายเป็นชื่อสาขาของปรัชญาที่ศึกษาแก่นแท้ของสรรพสิ่ง และแปลเป็นไทยว่า “อภิปรัชญา”) อาริสโตเติลถือว่าแก่นสารสาระของสรรพสิ่งนั้นก็ได้แก่สารัตถะ แต่การคิดเช่นนี้แตกต่างจากความคิดของนักปรัชญาแบบพาลัสหรือนักชากอริสมาท เพราะนักปรัชญากรีกก่อนโสกราตีสจะถือว่าของแต่ละอย่างจะมีแก่นสารสาระร่วมกัน ส่วนสารัตถะนั้นจำเป็นต้องแตกต่างกันไปตามแต่ละอย่างอย่างดั่งที่ได้กล่าวไปแล้ว อย่างไรก็ตาม อาริสโตเติลอาจหมายความว่า การมีอยู่ของสารัตถะเป็น “แก่นสารสาระ” ของสิ่งทั้งปวงก็ได้ กล่าวคือแทนที่จะบอกว่าแก่นสารสาระของสิ่งทั้งปวงคืออะไร แล้วให้คำตอบที่เป็นสสารวัตถุมาเช่นเดียวกับนักปรัชญายุคก่อนหน้า อาริสโตเติลกลับบอกว่าการแสวงหาแก่นสารสาระของสิ่งใดก็คือการแสวงหาสารัตถะของสิ่งนั้น สารัตถะในแง่ของมโนทัศน์ที่ประกอบกราวเคราะห์สรรพสิ่ง ในฐานะที่เป็น “สิ่งที่เป็นการเป็นสิ่งนี้” ของสิ่งแต่ละสิ่งก็ทำหน้าที่เป็น “แก่นสารสาระ” ของสิ่งนั้นด้วย พูดอีกนัยหนึ่งก็คือ นักปรัชญากรีกก่อนโสกราตีสจะพยายามหาของอย่างเดียวกันเป็นแก่นสารสาระให้ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่อาริสโตเติลบอกว่า แก่นสารสาระของสิ่งใดก็คือสารัตถะหรือ “สิ่งที่ทำให้สิ่งนั้นเป็นสิ่งนั้น” ที่อยู่ในวัตถุนั้นเอง ซึ่งสารัตถะนี้ก็แตกต่างกันไปตามแต่ละวัตถุแต่ละชิ้น มีที่เหมือนกันแต่เพียงอย่างเดียวคือวัตถุแต่ละชิ้นมีสารัตถะของตนเองเท่านั้น

การที่อาร์ิสโตเติลเสนอว่าสารัตถะเป็นแก่นสารสาระของสรรพสิ่งในแง่หนึ่งก็นับว่าเป็นความก้าวหน้าไปกว่าแนวคิดของนักปรัชญาก่อนโสกราตีส เพราะการคิดเรื่องสารัตถะเป็นความก้าวหน้าเชิงมโนทัศน์ไปอีกขั้นหนึ่งจากความคิดที่ว่าสสารวัตถุด้วยกันเป็นแก่นสารสาระเท่านั้น ลักษณะสำคัญของสารัตถะคือว่าไม่ใช่สสารวัตถุ แต่เป็นสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “วัตถุเชิงความหมาย” ซึ่งก็หมายถึงอะไรก็ตามที่เป็นความหมายของคำพูด หรือสิ่งที่เราพูดถึงเวลาพูดถึงสิ่งต่าง ๆ ในแง่นี้การบอกว่าเนื้อแท้ของทองทำให้ทองเป็นทองขึ้นมานั่นเอง การพูดแบบนี้ไม่ได้ทำให้เรารู้อะไรเกี่ยวกับว่าเนื้อแท้ของทองเป็นอย่างไรขึ้นมา เช่น หากเราเรียนเคมีเราจะรู้ว่าทองมีน้ำหนักอะตอมเท่าไรเท่านี้ ซึ่งไม่เหมือนกับน้ำหนักอะตอมของธาตุอื่น ๆ และน้ำหนักอะตอมนี่เองก็ถือได้ว่าเป็นสารัตถะของทอง สารัตถะตามความคิดของอาร์ิสโตเติลทำงานเหมือนกับช่องว่างที่เราต้องเติมคำตอบลงไปในการเติมคำในช่องว่าง กล่าวคืออะไรก็ตามที่ทำให้หน้าที่เป็นสิ่งที่ทำให้ทองเป็นทองขึ้นมา ก็สามารถเติมลงไปในช่องว่างที่เป็นสารัตถะนี้ได้ ดังนั้น สารัตถะก็เลยทำงานเป็นเพียงความหมายของคำพูดที่ว่า “อะไรก็ตามที่ทำให้สิ่งนั้นเป็นสิ่งนั้น” โดยไม่ได้บอกว่าสิ่งนั้นคืออะไร ในแง่หนึ่งการคิดเช่นนี้ก็มีความก้าวหน้าออกไปจากแนวคิดของนักปรัชญาก่อนโสกราตีสที่ออกไปเลยว่าเป็นอะไร เช่น น้ำ หรืออากาศ เพราะอาร์ิสโตเติลมองเห็นว่าการแสวงหาแก่นสารสาระแบบนี้ก็คือการแสวงหาสารัตถะของสรรพสิ่งนั่นเอง แต่ก็อาจมีข้อให้วิพากษ์วิจารณ์ได้ว่าการคิดแบบนี้ของอาร์ิสโตเติลไม่ได้ให้ความรู้ในเชิงเนื้อหาแก่เราว่าจริง ๆ แล้วสารัตถะของแต่ละสิ่งนั้นเป็นอะไรแน่ นอกจากเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นอะไรที่ทำให้สิ่งนั้นเป็นสิ่งนั้น ไม่ใช่สิ่งอื่นเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แนวคิดของอาร์ิสโตเติลก็ยังมียุทธประโยชน์อยู่มากในการวางแนวทางให้แก่การศึกษาหาคุณสมบัติของสสารวัตถุ ที่จะเป็นเป้าหมายของการศึกษาวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในยุคต่อมา ปัญหาสำคัญมากปัญหาหนึ่งในฟิสิกส์สมัยปัจจุบันก็คือการค้นคว้าว่าสสารวัตถุแท้จริงแล้วเป็นอะไรกันแน่ คำตอบนำเราไปสู่การค้นพบใหม่ ๆ เกี่ยวกับอนุภาคต่าง ๆ เช่น โปรตอน อิเล็กตรอน นิวตรอน และอนุภาคอื่น ๆ ที่เล็กกว่าอนุภาคเหล่านี้ ซึ่งแม้ทุกวันนี้นักฟิสิกส์ก็ยังไม่มีความรู้ที่แน่นอนตายตัวว่าสสารวัตถุประกอบด้วยอะไรกันแน่ ทฤษฎีที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปถือว่าอนุภาคเรียกว่า “ควอρκ” (quark) เป็นอนุภาคมูลฐานที่สังเกตได้ด้วยการทดลอง แต่ก็ยังมีปัญหาอีกต่อไปว่า ควอρκประกอบด้วยอนุภาคมูลฐานอะไรไปกว่านี้หรือเปล่า จะเห็นได้ว่า

การค้นคว้าของฟิสิกส์นั้นเป็นการพยายามตอบคำถามว่า “แก่นสารสาระ” ของสรรพสิ่งคืออะไร เช่นเดียวกับนักปรัชญากรีกได้พยายามแสวงหาก่อนหน้านี้นี้มาเป็นพัน ๆ ปี แต่ความแตกต่างของแนวคิดของอาริสโตเติลอยู่ที่ว่า แทนที่จะพยายามหาสาระวัตถุที่เป็นแก่นสารสาระ อาริสโตเติลกลับใช้การวิเคราะห์หมโนทัศน์เพื่อหาว่า “การเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง” นั้นเป็นอย่างไร ซึ่งแนวทางการศึกษาเช่นนี้เป็นลักษณะของปรัชญาตะวันตกมาตลอด

กรณีศึกษาต่าง ๆ เกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัจเจกวัตถุ

เนื่องจากในปัจจุบันการหาแก่นสารสาระของสรรพสิ่งแบบที่นักปรัชญากรีกเป็นงานของนักวิทยาศาสตร์ไปแล้ว การวิเคราะห์ทางปรัชญาเลยเป็นเรื่องของการวิเคราะห์หมโนทัศน์ของการเป็นสิ่งต่าง ๆ หรือการเป็นปัจเจกวัตถุ เพื่อหาว่าปัจเจกวัตถุมีโครงสร้างในเชิงหมโนทัศน์อย่างไร การวิเคราะห์นี้เป็นเรื่องของปรัชญาโดยเฉพาะ หมายความว่าไม่ว่าวิทยาศาสตร์จะให้ผลว่าอย่างไรก็ไม่ไปเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ทางปรัชญา เนื่องจากการวิเคราะห์ปรัชญาเกี่ยวข้องกับการที่เราไป “เข้าใจ” ปรากฏการณ์ เช่น โครงสร้างทางอภิปรัชญาของวัตถุอย่างไร แทนที่จะเป็นการศึกษาตามหลักการของวิทยาศาสตร์ว่าโครงสร้างของวัตถุเป็นอย่างไร

ปรัชญาสาขาที่ศึกษาเรื่องแก่นสารสาระ สารัตถะหรือโครงสร้างองค์ประกอบเชิงหมโนทัศน์ของปัจเจกวัตถุเรียกว่า “อภิปรัชญา” (metaphysics) และในกรณีขององค์ประกอบของปัจเจกวัตถุนั้น มีทฤษฎีที่ต่างกันออกเป็น 2 ทฤษฎีคือ “ทฤษฎีกลุ่มคุณสมบัติ” (bundle theory) กับ “ทฤษฎีสิ่งเฉพาะเปล่า ๆ” (bare particular theory) เราจะมาพิจารณาทฤษฎีทั้งสองพร้อมกับวิพากษ์วิจารณ์

ทฤษฎีกลุ่มคุณสมบัติ

ทฤษฎีนี้ถือว่าการเป็นปัจเจกวัตถุประกอบด้วยการมีคุณสมบัติต่าง ๆ มารวมอยู่ด้วยกัน โดยที่ไม่มีสิ่งใดที่ทำงานเป็นตัวแกนของปัจเจกวัตถุนั้นหรือที่เป็นตัวที่ถือเอาคุณสมบัติเหล่านั้นเข้าด้วยกัน ตามแนวคิดของทฤษฎีนี้การเป็นปัจเจกวัตถุหนึ่งชิ้น เช่น การเป็นดอกกุหลาบหนึ่งดอก หมายถึงการที่ดอกกุหลาบนี้มีคุณสมบัติต่าง ๆ มารวมกัน เช่น มีสีแดง มีกลิ่นหอม มีหนามแหลม มีก้านสีเขียว มีลิบอ่อนนุ่ม ฯลฯ ซึ่งการเป็นดอกกุหลาบหนึ่งดอกก็ไม่มีอะไรมากหรือน้อยไปกว่ากลุ่มของคุณสมบัติเหล่านี้

แนวทางหนึ่งที่ทำให้เราเข้าใจเรื่องนี้มากขึ้นก็คือ ให้เราลองนึกถึงดอกกุหลาบ ดอกหนึ่ง สังเกตว่าดอกกุหลาบนี้มีคุณสมบัติอะไรบ้าง เช่น มีสีแดง กลิ่นหอม ฯลฯ แล้วค่อยถอดเอาคุณสมบัติเหล่านี้ออกทีละอย่าง เช่น เอาสีแดงออกจากดอกกุหลาบ เอากลิ่นหอมออก ที่เอาออกก็เพราะว่าเราต้องการดูว่าอะไรคือดอกกุหลาบที่แท้จริง เหมือนกับเป็นสารัตถะของดอกกุหลาบ ตามทฤษฎีของฝ่ายทฤษฎีกลุ่มคุณสมบัติ เมื่อเอาคุณสมบัติเหล่านี้ออกไปจนหมดสิ้น จะไม่เหลืออะไรเลยทั้งสิ้น หรือพูดอีกอย่างก็คือเหลือแต่ความว่างเปล่าหรือความไม่มีอะไร เมื่อเราเอาสี กลิ่น รูปร่าง ความอ่อนนุ่ม ออกจากดอกกุหลาบจนหมด ผลก็คือไม่เหลืออะไรเลย ฝ่ายทฤษฎีกลุ่มคุณสมบัติก็สรุปว่าเป็นเพราะแท้จริงแล้วดอกกุหลาบดอกนี้ (หรือดอกไหนก็ตาม) ไม่มีอะไรที่เป็นตัวกลางหรือเป็น “แก่นสารสาระ” ที่เป็นตัวที่มีคุณสมบัติต่าง ๆ คุณสมบัติพวกสี กลิ่น รส ฯลฯ ต่างหากที่เป็นทั้งหมดของดอกกุหลาบ

นักปรัชญาที่เป็นที่รู้จักกันว่ายึดถือทฤษฎีนี้ ได้แก่ จอร์จ บาร์คลีย์ (George Berkeley) นักปรัชญาชาวไอริช บาร์คลีย์มีทฤษฎีที่มีชื่อเสียงคือเขากล่าวว่า “การมีอยู่คือการถูกรับรู้” (To be is to be perceived) ความหมายก็คือว่า การที่เราเชื่อว่าเป็นอย่างหนึ่งมีอยู่ เช่น มีโต๊ะอยู่ข้างหน้าเรา เป็นเพราะเราสามารถสัมผัสรับรู้โต๊ะตัวนี้ได้ เช่น เราเห็นโต๊ะ จับต้องได้ แต่บาร์คลีย์กล่าวว่า หากเราไม่สามารถรับรู้โต๊ะตัวนี้ได้ โดยวิธีการใดเลย ก็ไม่มีทางยืนยันได้เลยว่ามิใช่โต๊ะจริง ผลก็คือว่าไม่มีอะไรต่างกันระหว่างการที่ไม่มีโต๊ะอยู่กับการไม่ได้รับรู้โต๊ะ หากเราหลับตาเสียและไม่ได้สัมผัสรับรู้โต๊ะ ในทางใดทางหนึ่งเลย บาร์คลีย์จะบอกว่าโต๊ะตัวนี้ก็จะไม่มีอยู่ เพราะการมีอยู่ของโต๊ะคือการที่เราไปรับรู้โต๊ะเท่านั้น ทฤษฎีของบาร์คลีย์ได้ชื่อว่าเป็น “จิตนิยม” (idealism) อย่างแท้จริง เพราะถือว่าจิตของผู้รับรู้เป็นทั้งหมดของการมีอยู่ของสรรพสิ่ง เราจะพูดถึงเรื่องจิตนิยมอย่างละเอียดมากขึ้นในหัวข้อต่อไป

ทฤษฎีสิ่งเฉพาะเปล่า ๆ

ทฤษฎีที่ตรงกันข้ามกับทฤษฎีกลุ่มคุณสมบัติคือ ทฤษฎีสิ่งเฉพาะเปล่า ๆ หรือ bare particular theory ในภาษาอังกฤษ แนวคิดก็คือว่าสิ่งเฉพาะแต่ละสิ่งนั้น ย่อมมีตัวแก่นที่เป็นตัวถือคุณสมบัติต่าง ๆ ในสิ่งนั้น ตัวแก่นดังกล่าวนี้ไม่มีคุณสมบัติอะไรเลย เพราะหากมีคุณสมบัติก็ต้องแยกเอาคุณสมบัตินั้นออกมาจากตัวแก่นอยู่ดี เพราะหลักการของทฤษฎีนี้มีอยู่ว่าการแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดระหว่างแก่น

ที่ทำหน้าที่เป็นตัวที่มีคุณสมบัติ กับเหล่าคุณสมบัติต่าง ๆ คุณสมบัติไม่สามารถรวมตัวกัน เป็นสิ่งเฉพาะได้ เพราะคุณสมบัติต้องเป็นคุณสมบัติของอะไรบางอย่าง ไม่ใช่ว่าจะอยู่โดดแล้วกลายเป็นสิ่งเฉพาะไปได้ แนวคิดหลักของทฤษฎีสิ่งเฉพาะเปล่า ๆ ก็คือว่าคุณสมบัติต้องเป็นคุณสมบัติของอะไรบางอย่างเสมอ ตัวอย่างเช่น ดอกกุหลาบ หากเราถอดเอาคุณสมบัติต่าง ๆ ของดอกกุหลาบออกไปจนหมด จะเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่มีอะไรเหลืออยู่ เพราะมีดอกกุหลาบอยู่ตั้งแต่ต้น ดังนั้น เมื่อถอดเอาคุณสมบัติออกไปจนหมด สิ่งที่เหลืออยู่ก็คือแก่นแกนของดอกกุหลาบดอกนี้ ซึ่งไม่มีคุณสมบัติอะไร แต่มีความเป็นอยู่ในฐานะที่เป็นตัวที่แท้จริงของดอกกุหลาบ ตัวที่แท้จริงดังกล่าวนี้เองที่เป็น “สิ่งเฉพาะเปล่า ๆ ” เนื่องจากไม่มีคุณสมบัติอะไร มีแต่ความเป็นอยู่ในฐานะที่เป็นสิ่งเฉพาะหรือปัจเจกวัตถุเท่านั้น

ปัญหาของทฤษฎีนี้ก็คือค่อนข้างชัดเจน คือเราจะเข้าใจสิ่งเฉพาะที่ไม่มีคุณสมบัติได้อย่างไร ทุกครั้งที่เรานึกถึงอะไรบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นดอกกุหลาบหรืออะไรก็ตาม จะเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่นึกถึงคุณสมบัติบางอย่างที่ดอกกุหลาบหรือสิ่งอื่นมี เป็นไปไม่ได้ที่เราจะนึกถึงสิ่งหนึ่งสิ่งที่ไม่มีคุณสมบัติเลย เพราะนั่นหมายถึงสิ่งนั้นไม่มีรูปร่าง ไม่มีขนาด ไม่มีสี ไม่มีรส ไม่มีน้ำหนัก ไม่มีอะไรเลยให้เราจับได้นั่นเป็นสิ่งหนึ่งสิ่ง นอกจากนี้เนื่องจากสิ่งเฉพาะเปล่า ๆ ไม่มีคุณสมบัติ จึงดูเหมือนว่าไม่มีอะไรที่จะแยกแยะสิ่งเฉพาะเหล่านี้สิ่งหนึ่งออกจากสิ่งเฉพาะแบบเดียวกันอื่น ๆ หากเรามีสิ่งเฉพาะที่ไม่มีคุณสมบัติจำนวนหลายสิ่งอยู่ด้วยกัน ก็จะไม่มีการแยกแยะที่จะแยกสิ่งเหล่านี้ออกจากกัน ให้เรามองเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นคนละสิ่ง สิ่งต่างๆ จะเป็นคนละสิ่งได้ก็ต่อเมื่อมีคุณสมบัติที่แยกแยะสิ่งเหล่านี้ออกจากกัน แต่ถ้ามีสิ่งเฉพาะที่ไม่มีคุณสมบัติก็จะแปลกประหลาดมากกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นคนละสิ่งกันได้อย่างไร เราจะมีแต่สิ่งที่เหมือนกันทุกประการที่ไม่มีรูปร่าง ไม่มีขนาด ไม่มีอะไรที่จะทำให้เป็น “สิ่ง” ขึ้นมาได้ สรุปก็คือว่าทฤษฎีนี้มีปัญหาอย่างมากว่าจะอธิบายสิ่งเฉพาะที่ไม่มีคุณสมบัติได้อย่างไร

ธรรมชาติของแก่นสารสาระกับสารัตถะ

การวิเคราะห์แนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับแก่นสารสาระกับสารัตถะที่ผ่านมา ทำให้เราสามารถแบ่งประเภทของแนวคิดเหล่านี้ได้ตามลักษณะของตัวแก่นสารสาระดังกล่าวได้เป็น 3 ประเภทดังนี้

ประเภทแรก “สสารนิยม” หรือ materialism ในภาษาอังกฤษ หมายความว่า แก่นสารสาระหรือสารัตถะของสิ่งต่างๆ นั้นเป็นสสาร แนวคิดนี้เป็นของนักปรัชญา ก่อนโสกราตีส แม้ทฤษฎีของอภิปรัชญากรีกที่บอกว่า “จิต” หรือ nous ก็ยังต้องถือว่าเป็นสสารนิยมในแง่หนึ่ง เพราะจิตในทฤษฎีของอภิปรัชญากรีกเป็นสสารประเภทหนึ่ง ซึ่งละเอียดมากกว่าสสารทั่วไป แต่ก็ยังเป็นสสารอยู่ในแง่ที่ว่าไม่ขึ้นกับจิตของผู้คิดคนใด และมีความเป็นอยู่อย่างเป็นภาวีสถิต ดังนั้น เราอาจสรุปว่าสสารนิยมคือทฤษฎีที่ถือว่าแก่นสารสาระของสรรพสิ่งมีฐานะเป็นสสาร (ไม่ว่าจะหยابหรือละเอียด) และลักษณะสำคัญของสสารคือมีความเป็นอยู่อย่างเป็นภาวีสถิต คือไม่ขึ้นกับผู้รู้หรือผู้คิดใด ๆ

ประเภทที่สอง ได้แก่ “จิตนิยม” หรือ idealism ในภาษาอังกฤษ ปรัชญากรีก ไม่มีใครที่เป็นจิตนิยมในแง่นี้เลย ทฤษฎีดังกล่าวนี้เป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นในปรัชญาสมัยใหม่ล้วน ๆ ซึ่งเริ่มต้นจากเดส์การตส์ (เราจะเรียนเกี่ยวกับเดส์การตส์อย่างละเอียดในบทที่ 5) ตามทฤษฎีจิตนิยม แก่นสารสาระของสรรพสิ่งเป็นจิตหรือเป็นเนื้อหา ความคิดของจิตผู้คิด ทฤษฎีจิตนิยมก็ยังแบ่งออกได้เป็นอีก 2 ทฤษฎีย่อย ๆ ได้แก่ “จิตนิยมภาวีสถิต” หรือ objective idealism ซึ่งถือว่าแก่นสารสาระของสรรพสิ่งเป็นจิตที่เป็นเนื้อหาความคิดของผู้คิด แต่ตัวผู้คิดนี้ไม่ใช่ปัจเจกชนคนใดคนหนึ่ง หากเป็นมนุษยชาติโดยรวมหรือเป็นจิตรวมของมนุษย์ทั้งหมด นักปรัชญาที่ถือทฤษฎีทฤษฎีนี้ ได้แก่ เฮเกิล ส่วนอีกทฤษฎีคือ subjective idealism หรือ “จิตนิยมอัตวิสัย” ซึ่งมีอีกชื่อหนึ่งคือ phenomenism (แปลเป็นไทยว่า “ปรากฏการณ์นิยม”) ตามทฤษฎีนี้ ลักษณะสำคัญของแก่นสารสาระคือเป็น “อัตวิสัย” ซึ่งหมายความว่า การมีอยู่ขึ้นอยู่กับจิตของผู้คิดที่เป็นปัจเจกชน คือคนหนึ่งคนเท่านั้น บาร์คเลย์เป็นนักปรัชญาที่มีแนวคิดแบบจิตนิยมชัดเจนที่สุด การที่บาร์คเลย์กล่าวว่า “การมีอยู่ได้แก่การถูกรับรู้” แต่ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร จิตนิยมทั้งสองนี้ยังมีความเชื่อที่มีร่วมกันคือเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนแล้วแต่เป็นอะไรที่เป็นสิ่งที่จิตคิดถึง (เช่น เราคิดถึงเรื่องที่เรารับรู้ในความฝัน) ทฤษฎีจิตนิยมแบบนี้แตกต่างจากทฤษฎีของอภิปรัชญากรีกที่บอกว่า “จิต” หรือ nous เป็นแก่นสารสาระตรงที่ nous นั้นโดยเนื้อแท้แล้วเป็นสสารวัตถุ ไม่ใช่อะไรที่จิตดวงหนึ่งคิดถึงอยู่

นอกจาก 2 ทฤษฎีนี้แล้วก็ยังมีทฤษฎีที่ 3 ซึ่งเป็นทฤษฎีของเพลโต เราได้เห็นกันไปแล้วว่าเพลโตถือว่าแก่นสารของสรรพสิ่งคือแบบของสิ่งเหล่านั้น ซึ่งแบบไม่ใช่ทั้งสสารวัตถุและจิตแบบที่เป็นสิ่งที่ถูกคิดถึง เราจะเข้าใจแบบของเพลโต

ได้ชัดเจนขึ้นหากเรามองว่า สิ่งทางคณิตศาสตร์ต่าง ๆ นั้นเป็นแบบของเพลโตนี้ทั้งสิ้น เช่น ค่าพาย จำนวนสอง จำนวนรากที่สองของสาม ฯลฯ จำนวนสองไม่ใช่สสารวัตถุ เพราะจับต้องไม่ได้ หาทิ้งอยู่ในอวกาศ-เวลาไม่ได้ และในขณะเดียวกันจำนวนสองก็ไม่ใช่เนื้อหาของจิตผู้คิด เพราะมันมีอยู่อย่างเป็นเอกเทศ เป็นภววิสัย ด้วยเหตุนี้ เราจึงต้องจัดทฤษฎีของเพลโตว่าเป็นทฤษฎีที่ 3 เพราะแก่นสาระสาระคือแบบของเพลโตนี้ ไม่ใช่ทั้งสสารวัตถุและจิต เราเรียกทฤษฎีแบบนี้ว่า “เพลโตนิยม” หรือ Platonism

สรุป

เนื้อหาหลักของบทนี้คือเรื่องแก่นสารสาระ ซึ่งได้แก่ เนื้อสารหรือแก่นแท้ของธรรมชาติรอบตัว เราได้เห็นชาวกรีกโบราณพยายามหาสิ่งหนึ่งเดียวที่เป็นรากเหง้าของสรรพสิ่ง แล้วเพลโตกับอริสโตเติลก็ได้เสนอแก่นแท้ดังกล่าวตามความคิดของตนเองที่เป็นนามธรรม สำหรับเพลโตแก่นแท้ดังกล่าวคือแบบที่อยู่ต่างหากจากโลก ส่วนอริสโตเติลบอกว่าได้แก่นเนื้อสารและรูปทรง โดยเฉพาะรูปทรงที่เป็นสารัตถะของสิ่งนั้น ๆ ต่อจากนั้นเราก็กระโดดข้ามมายังปรัชญาสมัยใหม่ เพื่อมาดูว่านักปรัชญาสมัยใหม่วิเคราะห์ธรรมชาติรอบตัวว่าเป็นอย่างไร คำตอบในกรณีของปัจเจกวัตถุก็คือทฤษฎีกลุ่มคุณสมบัติกับทฤษฎีสิ่งเฉพาะเปล่า ๆ ต่อจากนั้นก็มีการอภิปรายสั้น ๆ เกี่ยวกับจิตนิยมและสสารนิยม ซึ่งเป็น 2 ทรรศนะตามประเพณีของอภิปรัชญา

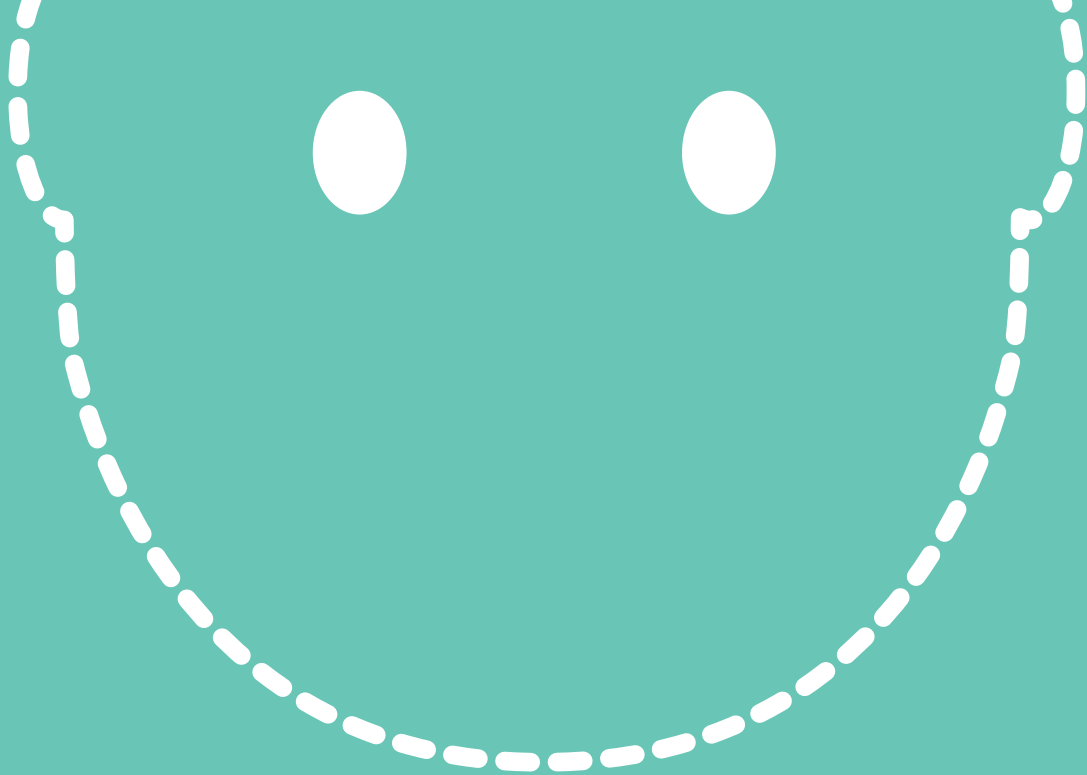
หนังสืออ่านเพิ่มเติม

ผู้ที่สนใจอ่านงานปรัชญากรีกเป็นภาษาไทย ขอแนะนำให้เริ่มที่หนังสือเรื่อง *ปรัชญากรีก* เขียนโดยดับบลิว ที สเตซ แพลโดยปริชา ช่างขวัญยืน (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514) หนังสือเล่มนี้เล่าประวัติของปรัชญากรีกตั้งแต่เริ่มต้น จนมาถึงเพลโต อริสโตเติล และจบด้วยที่ปรัชญาหลังอริสโตเติลหรือปรัชญายุคเฮเลนนิสติก นอกจากนี้ก็มี *ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก* ของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, 2552) และ *แก่นปรัชญากรีก* โดยกิริติ บุญเจือ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528) ส่วนงานแปลปฐมภูมินั้นในภาษาไทยดูเหมือนจะมีแต่งานของเพลโตที่สำคัญได้แก่ *วาระสุดท้ายของโสกราตีส* แปลโดยสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2514) ในงานชิ้นนี้ สุลักษณ์ได้แปลงานของเพลโตที่เล่าถึงการแก้คดีของโสกราตีส รวมไปถึงการสนทนาของโสกราตีสกับเหล่าศิษย์ก่อนจะถึงเวลาประหารชีวิต รวมเรื่องอพอลโลจีโครโต และเฟโด ไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ก็มี *ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น : บทวิเคราะห์โสกราตีส* เขียนและแปลโดยสมบัติ จันทรวงศ์ (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปฟ, 2553) ซึ่งก็รวมงานแปลเพลโตเกี่ยวกับการแก้คดีของโสกราตีสไว้เช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่างานส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเพลโตเป็นหลัก ก็ไม่น่าแปลกใจเพราะเพลโตมีบทบาทสำคัญมากในการศึกษาของโลกตะวันตก และเป็นนักเขียนที่นิสิตนักศึกษาจะได้พบก่อนนักปรัชญากรีกคนอื่น ๆ งานของเพลโตก็มีแปลเป็นภาษาไทยไว้หลายเล่มและ

หลายสำนวน นอกจากงานแปลของสุลักษณ์กับสมบัติแล้ว ก็ยังมี *ทฤษฎีความรักของเพลโต* แปลโดยพินิจ รัตนกุล (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516) *เพลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม* แปลโดยพินิจ รัตนกุล เช่นเดียวกัน (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515) นอกจากนี้งานสำคัญที่สุดของเพลโต ได้แก่ เรื่อง *Republic* ก็มีแปลโดยปรีชา ช่างขวัญยืน (*อุดมรัฐ*, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523) และล่าสุดก็มีสำนวนแปลของเวธัส โพธารามิก (*รีพับลิก*, กรุงเทพฯ : ทับหนังสือ, 2558)

น่าเสียดายว่างานแปลหรืองานภาษาไทยอื่น ๆ เกี่ยวกับนักปรัชญากรีกคนอื่น ๆ ที่เป็นภาษาไทยไม่ค่อยมีเลยโดยเฉพาะงานแปลต้นฉบับของอาริสโตเติลอย่างไรก็ตามงานปรัชญากรีกที่เป็นภาษาอังกฤษก็มีอยู่มาก ที่แนะนำได้แก่ *Early Greek Philosophy* โดย Jonathan Barnes (Penguin, 1988) ส่วนงานที่สรุปรวมเอาประวัติปรัชญากรีกไว้ด้วยกัน ก็มี *A History of Greek Philosophy* โดย W.K.C. Guthrie (Cambridge University Press, 1978) นอกจากนี้ก็มี *Metaphysics: A Guide and Anthology* โดย Crane and Farkas เป็นบรรณาธิการ (Oxford: Oxford University Press, 2004) ซึ่งรวมเอาเนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัจเจกวัตถุ โดยเฉพาะทฤษฎีกลุ่มคุณสมบัติและทฤษฎีสิ่งเฉพาะเปล่า ๆ เอาไว้อย่างน่าสนใจ

พระเจ้า ?

2

พระเจ้า

“พระเจ้ามีจริงหรือไม่ ?”

ปรัชญาในหนังสือเล่มนี้เป็นปรัชญาตะวันตก ชาวตะวันตกนับถือคริสต์ศาสนา ซึ่งเชื่อว่ามีพระเจ้าผู้บันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่นักปรัชญาจะสนใจเรื่องพระเจ้า ในปรัชญากรีกที่เราเรียนกันไปในบทที่แล้ว ปัญหาเรื่องพระเจ้าไม่เกิดขึ้น เพราะชาวกรีก เช่น เพลโตหรือโสกราตีสไม่ใช่ชาวคริสต์ เนื่องจากมีชีวิตอยู่ก่อนพระเยซูเกิด ชาวกรีกโบราณเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ และในโลกโบราณก็มีแต่ชาวียเท่านั้นที่เชื่อว่ามีพระเจ้าองค์เดียว ซึ่งแนวคิดเรื่องนี้ก็สืบทอดมาในคริสต์ศาสนา เมื่อชาวตะวันตกเปลี่ยนจากศาสนาที่นับถือเทพเจ้าหลายองค์มานับถือคริสต์ ก็รับเอาแนวคิดเรื่องพระเจ้าองค์เดียวมาด้วย เราพูดได้กว้าง ๆ ว่าการเปลี่ยนมานับถือคริสต์ของชาวตะวันตก เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกับการล่มสลายของจักรวรรดิโรมัน จักรพรรดิโรมันเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนาในราวคริสต์ศตวรรษที่ 4 และหลังจากนั้นอีกไม่นาน จักรวรรดิโรมันตะวันตกก็ล่มสลายลง แต่ที่ไม่ได้สลายไปด้วยคือ “คริสตจักร” ซึ่งได้แก่อาณาบริเวณการปกครองของพระสันตะปาปา ชาวยุโรปหันมานับถือคริสต์ศาสนาทั้งหมด และจากนั้นก็เริ่มมีประเพณีการคิดในเชิงปรัชญาเกี่ยวกับพระเจ้า ปัญหาสำคัญที่สุดได้แก่ การพยายามหาเหตุผลมาสนับสนุนว่าพระเจ้ามีอยู่จริง นักปรัชญาเสนอเหตุผล